

Між щільністю кордонів і проблемами економічного та соціального зростання - прямий логічний зв'язок

З виступу Президента України Л. Д. Кучми на нараді з питань захисту внутрішнього ринку, запобігання незаконному ввезенню товарів і втрат бюджету в процесі імпортерських операцій
14 лютого 2002 року

Потреба в сьогоднішній зустрічі зумовлена проблемами в митній справі, рівень якої відстає від можливостей та завдань соціально-економічного розвитку. Це відчувається скрізь: у необхідності збільшення бюджетних надходжень, посиленні захисту внутрішнього ринку, наведенні порядку на кордоні та підвищенні культури роботи митної служби, сучасному облаштуванні кордонів держави.

Напруга, що склалася останнім часом у державних фінансах, змушує насамперед нагадати про бюджетну роль митної служби, через яку формується майже п'ята частина доходів Державного бюджету України.

Минулого року завдання з митних надходжень за окремими статтями не виконані на 210 млн. гривень. А всього держбюджет недоодержав 1,5 млрд. гривень. За підрахунками фахівців орієнтовні втрати від порушень та зловживань у митній справі, включаючи і прогалини митного законодавства, складають понад 2 млрд. гривень.

На поточний рік доходи бюджету збільшені ще на 26 відсотків, у тому числі митні платежі - на 30 відсотків. При тому, що бюджет минулого року не виконаний. Додайте до цього збільшення у 1,5 рази сплати векселями податку на додану вартість за імпортерськими операціями, які досягли 6 млрд. гривень.

Невтішні прогнози з виконанням бюджету поточного року вже відчуваються. У січні від митних платежів недоотримано близько 50 млн. гривень.

Стосується це не тільки Міністерства фінансів чи податківців, а всіх, хто покликаний захищати економічні інтереси держави і, насамперед, у сфері зовнішньоекономічної діяльності. На мій погляд, саме тут не вистачає ефективних дій. Торік започатковано лише шість антидемпінгових розслідувань: щодо руберойду, стрілкових переводів, харчової соди. Хіба ці товари характеризують проблемні питання імпорту для України?

Раджу урядовцям взяти дані митної статистики і поррахувати власноруч. Там є більш, ніж цікаві питання.

Взяти хоча б ввезення півмільйона пар китайського шкіряного взуття по два долари США за пару при реальній вартості - 20 доларів. Це серйозний удар і для бюджету, і для вітчизняної легкої промисловості, яка так важко спинається на ноги.

Досі не оптимізовано ставки ввізного мита на товари, яких достатньо виробляється в Україні. Минулого року продуктів харчування ввезено на 25 відсотків більше, цукру й кондитерських виробів на 70 відсотків, а м'ясопродуктів - втричі більше.

А ми всюди декларуємо величезні успіхи у сільському господарстві. Загроза вітчизняному споживчому ринку й переробній галузі - очевидна. Я не згущаю барви. Це видно зі статистики. Торік темпи зростання в харчопереробній галузі знизились проти попереднього року на чверть, а в січні поточного року проти січня минулого - втричі. Аналогічні тенденції й в інших галузях.

У цьому зв'язку я хотів би почути від Віце-прем'єр-міністра пояснення відносно діяльності економічного блоку Уряду, Митно-тарифної ради і Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції. Хто ж, як не вони, мають в комплексі відслідковувати та розв'язувати ці проблеми.

Продовжують зростати суми неповернення з-за закордону валютної виручки. Торік ця сума зросла на 80 відсотків і перевищила 5 млрд. гривень. Борги за зовнішньоекономічними операціями мають більше семи тисяч підприємств.

Найбільш кримінальним каналом, яким з легальної економіки мільярди коштів спливають в "тінь", є фірми - "одноденки". У Запоріжжі одне злочинне угруповання, створивши майже 30 фіктивних фірм, перевело у готівку понад 1 млрд. гривень. Куди ж дивилися всі правоохоронні органи?

Загальна кількість викритих минулого року "фіктивних" фірм наближається до 4000. А скільки їх ще працює? Адже рівень тінізації грошового обігу суттєво не знижується.

Вражаючих масштабів набула фальсифікація експортних операцій та штучне утворення заборгованості з податку на додану вартість. Нерідко за сприяння митників, на великий жаль. Фірма "Укрространзит" за допомогою працівника Амвросіївської митниці (Донецької області) оформила експортну операцію, чим завдала бюджету понад 1 млн. гривень збитків. Подібних фактів більш, ніж достатньо. Невипадково половина з виявлених торік у сфері зовнішньоекономічної діяльності злочинів пов'язана із службовими зловживаннями.

Не менші втрати бюджету від пільгового імпорту. І найбільше - від діяльності так званих "спільних підприємств", які монополізували імпорт окремих товарів, чим руйнують внутрішній ринок та завдають втрат бюджету. Ввезення

цими підприємствами продовольчих товарів, нафтопродуктів, цукру, автомобілів без сплати податків призвело до втрати у минулому році 1,2 млрд. гривень бюджетних надходжень.

Тривалий час без податків та зборів ввозилась високоліквідна продукція через магазини безмитної торгівлі. І ніхто не задався питанням, кому це потрібно та хто на цьому "гріє руки"? І навіть після мого втручання Уряду знадобилось вісім місяців, щоб ліквідувати цей канал. Бюджет за цей час лише від ввезення алкогольних та тютюнових виробів втратив більше 40 млн. гривень.

Вже й після прийняття Верховною Радою закону про припинення спільними підприємствами пільгового імпорту та провадження відповідної справи Конституційним судом вони знаходять спільну мову з окремими судами та державною виконавчою службою.

Малинівський районний суд м. Одеси зобов'язав Чорноморську регіональну митницю оформити пільгове ввезення 35 тисяч тонн цукру-сирцю, що надійшов на адресу СП "Контур". Ви що думаєте, він задарма його оформляв? Того ж дня державною виконавчою службою приймається рішення про накладання штрафу на керівника цієї митниці за невиконання рішення суду.

Думаю, Верховному Суду України вже давно потрібно втрутитися у вирішення цього питання.

Зростає безподатковий імпорт у спеціальних економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку. Торік сюди ввезено товарів на 20 відсотків більше, а податків сплачено у два рази менше. Тільки від ввезення продукції тваринництва бюджет втратив майже 170 млн. гривень.

Найзагрозливіша ситуація склалася у Донецькій області, куди минулого року потрапило м'ясопродукції на 15 мільйонів доларів США. Хто ж збагатився за рахунок цього? Невже шахтарі чи селяни?

Аграрії тим часом ламають голову як підняти галузь, налагодити збут продукції, виправити фінансовий стан.

Значною залишається контрабанда товарів, а в окремих групах вона продовжує зростати. Легальний імпорт спирту майже припинився, а транзитне перевезення збільшилось у 10 разів. При цьому так званий "перерваний транзит" - основний кримінальний шлях контрабанди - виявляється правоохоронцями здебільшого випадково. Як наслідок, його переважна частина осідає в Україні, викидається для безмитного та безподаткового продажу на внутрішньому ринку.

Майже на третину скоротилось легальне ввезення тютюнових виробів, яке теж компенсується контрабандою. На "чорний" імпорт сьогодні припадає понад 10 відсотків ринку тютюнових виробів. Втрати бюджету від цього обчислюються у розмірі 150 млн. гривень. Везуть нелегально тютюнові вироби в Україну всіма можливими способами. У вересні минулого року на Ягодинській митниці затримано автоцистерну з контрабандними сигаретами на суму близько 400 тис. гривень. Скільки таких цистерн пройшло - один Бог знає!

Зрозуміло, що такі обсяги контрабанди не можливі без сприяння митників та правоохоронців. Згадайте факт затримання у Німеччині колишнього керівника Волинської митниці за подібні справи.

Тим часом Уряд протягом майже півтора року не може прийняти рішення про захист товарів та документів голографічними елементами - це вже схоже на приховане сприяння контрабандистам.

Останнім часом до сигарет та спирту додалась контрабанда та пільгове ввезення цукру, від чого втрати бюджету сягають 400 млн. гривень.

Великого розмаху набула контрабанда м'ясопродуктів, більше тисячі тонн яких затримано торік. І це лише невелика частина, яку зупинили у самій країні. Можна уявити, скільки контрабанди реально було провезено та продано на ринках.

За останні роки легальне ввезення закордонної курятини скоротилось більше, ніж втричі, однак на лотках її не поменшало. То як же вона потрапляє до країни?

Майже три чверті виробів легкої промисловості на внутрішньому ринку, за оцінками фахівців, - контрабанда. Й економіка галузі одразу зреагувала. Торік темпи зростання у легкій промисловості скоротились

у три рази: з 36 відсотків у 2000 р. до 14 відсотків у 2001 р. А в січні поточного року вже помітний спад виробництва - 2,7 відсотка проти 39,6 відсотка приросту у січні минулого року.

Ось вам прямий логічний зв'язок між щільністю кордонів і проблемами економічного та соціального зростання.

Подібна ситуація в електронній промисловості, де майже третина ринку телевізорів - контрабандні. Яким же чином нам підняти власне виробництво цієї техніки масового попиту?

Наведені факти стали можливі тому, що служби Міністерства внутрішніх справ, податкової міліції не стали на перешкоді пересуванню контрабандних вантажів у глибину держави. Хіба співробітники міліції, дільничні інспектори та податківці в прикордонних областях не знають де і як через митниці проходить контрабанда, а в інших регіонах як і де вона реалізується? Коли контрабанда починає загрожувати економічній безпеці країни, боротися з нею повинен кожний правоохоронець.

Держмитслужба постійно посилається на відсутність права оперативно-слідчої діяльності поза пунктами митного пропуску, то хіба не можна налагодити належну співпрацю зі Службою безпеки, міліцією, податківцями і спільними

зусиллями зупинити контрабанду?

Якщо відомо, що практично весь спирт ввозиться нелегально за схемами "перерваного транзиту", то чому митна служба не завершила створення системи контролю за доставкою транзитних вантажів? Чому жодне правоохоронне відомство не ініціювало проведення масштабних операцій для припинення його переробки на алкогольні напої та їх подальшої реалізації?

У значній мірі проблема в застарілому і шкідливому стилі роботи митної служби, яка нерідко зводиться до "управління шлагбаумом". З цим не тільки погодитися, але й миритися не можна. У цьому головна причина звільнення попереднього керівника митниці.

Митники стоять на стику економічних інтересів України та сусідніх держав і мають добре знати ситуацію у зовнішній торгівлі та належним чином реагувати в інтересах держави. Робота митної служби повинна мати насамперед аналітичний зміст. Але саме аналітики митникам найбільше бракує. Причому якість аналітичної роботи митників не залежить від того, йдеться про алкоголь, тютюнові вироби чи такий собі приємний товар як квіти, на яких робиться "крутий бізнес". На одній митниці ціна кілограму троянд перевищує 20 доларів США, а на іншій - менше одного долара. Кількість троянд в одному кілограмі торік коливалась від 33 штук у Чопі до 7 - у Дніпропетровській, 4 - у Полтавській, 3 - у Київській митницях. Не випадково у Київській області, де митна вартість квітів найнижча, їх оформлено найбільше - майже половину всіх ввезених в Україну. Цього б не сталося, якби центральний апарат митниці своєчасно аналізував імпорт квітів і встановив єдиний метод визначення їх ваги та вартості.

Складається враження, що митна служба працює із зав'язаними очима. Між тим, глибокий аналіз вартісних характеристик товарів по їх однорідних групах, по митницях, товаропровізниках, країнах надходження чи збуту може розкрити очі та виявити значні резерви доходів бюджету. Це дасть можливість ловити не випадкових, поодиноких порушників, а системно управляти митним режимом з вигодою для держави. Це дає підстави для висновку, що і між центральними органами виконавчої влади немає необхідної координації з митно-тарифного регулювання.

У товарній номенклатурі квіти визначаються в кілограмах, у єдиному митному тарифі - поштучно. І цей різнобіг, а звідси великі втрати бюджету, тягнеться не перший рік. Для чого тоді Митно-тарифна рада?

Найтяжчі наслідки має контрабанда наркотиків. Тут мова йде не про збитки бюджету, а про людські втрати. Україна перетворилася в одну з головних ланок "Балканського шляху" наркотиків з Росії до Західної Європи. Обсяги цих потоків, за даними Інтерполу, щорічно зростають. Кількість злочинів, пов'язаних з наркотиками, за 10 років в Україні зросла у 4 рази. Лише за останні 2 роки кількість тільки зареєстрованих осіб, що вживають наркотики, подвоїлась і перевищила 100 тисяч. Це здебільшого діти та підлітки. А митна служба рапортує про затримання лише 410 випадків провезення наркотиків у минулому році.

Правоохоронні органи також не перепрацювали. Їм вдалося ліквідувати лише 30 каналів контрабанди наркотиків.

Немає належної співпраці з митними та правоохоронними органами сусідніх держав. На очах в українських митників та прикордонників фірма "Шериф", що має у Придністров'ї монополію на торгівлю тютюновими та алкогольними виробами, масово провозить їх транзитом через Україну до Молдови, а потім ці товари дрібними партіями контрабандно ввозяться на нашу територію.

Такі питання треба ставити на міжурядові переговори і не чекати втручання чи доручень Президента.

На міждержавних контактах можна аналітичним способом виявляти конкретні напрямки та обсяги контрабандної діяльності. Таких прикладів чимало.

За даними польської митниці у 2000 році в Україну було ввезено взуття на 52 мільйони доларів США, а за даними наших митників всього на 100 тисяч доларів. Бюджет втратив від цього більше 80 мільйонів гривень. Хто з вас, шановні, за це відповідь?

Трикотажних виробів на внутрішньому ринку реалізується втричі більше, ніж виробляється та імпортується.

Така різниця в обсягах експорту-імпорту - це оцінка рівня службової відповідності та чесності митників.

Мало уваги приділяється виховній роботі з рядовими працівниками митниць, контролю їх діяльності, добору та розстановці кадрів. Перевірки свідчать, що контрабанда - це не просто човникова торгівля. Здебільшого вона йде через митниці за невтручання або потурання митників, прикордонників, правоохоронців. Про це говорить побіжний перелік способів контрабанди: оформлення "подвійних" документів, неіснуючих вантажів, товарів під іншою назвою. Важко повірити, що все це робиться без участі митників.

Небувалого поширення набули заниження митної вартості або кількості товару, опломбування транспортних засобів без огляду вантажу тощо. Особливо це стосується портів Одеси та Іллічівська, де зазначені порушення стали звичайним явищем. У квітні минулого року в Одеському морському торговельному порту на теплоході "Каледонія" виявлено незадекларованих 20 тонн помідорів, на теплоході "Капітан Галашин" 330 тонн цитрусових. Причому, технологія контрабанди постійно вдосконалюється та прогресує в порівнянні з правовим, митно-тарифним регулюванням, які зволікаються чиновниками.

Чи випадково, що факти контрабанди вартістю понад 100 тисяч доларів складають менше одного відсотка, решта - дрібнота? Думаю, що ні. Просто "дорогі операції" здійснюються організованіше та за узгодженими з митниками схемами.

Скорочення у минулому році на 40 відсотків митних порушень та на 10 відсотків оформлених фактів контрабанди теж не означає їх реального скорочення. Швидше, митники та правоохоронці не встигають за цим процесом. Особливо це стає очевидним під час раптових перевірок пунктів пропуску, коли кількість затриманих контрабандних вантажів різко зростає. От і робить висновки, яким шляхом вони до нас потрапляють - через ліс чи через митницю.

Врахуйте і таку статистику: хабарі за надання дозволів на безмитне переміщення товарів, заниження митної вартості автомобілів тощо складають п'яту частину зловживань. За прикладами далеко ходити не треба. Впевнений, всі пам'ятають, як в Одеському порту прикордонники лише зі зброєю в руках змогли зупинити пропуск митниками контрабандного вантажу з турецького судна.

Спільна операція СБУ та ФСБ Росії торік дозволила затримати в Криму 620 тонн контрабандного вантажу, до ввезення якого були причетні співробітники регіональної митниці. При цьому незрозуміла позиція тих, хто призначав цих людей на посади, та тих, хто визначав міру покарання - штраф по 250 гривень. Чи стане це для них уроком на майбутнє?

Можу привести ще один приклад "виховної" роботи. У Львівській області Службою безпеки було затримано 12 великовантажних автомобілів з контрабандним м'ясом, яке потрапило через митний пост "Краковець". Посадові особи цього посту продовжують працювати на своїх місцях.

У процесі підготовки до цієї наради працівниками Головного управління по роботі з військовими та правоохоронними формуваннями здійснено низку раптових перевірок роботи митників на місцях.

В Іллічівському порту 28 січня було виявлено факт пропуску незадекларованих або задекларованих по заниженій вартості товарів на суму понад 450 тисяч гривень. У ході перевірки з'ясовано просто сміхотворна митна вартість електроадапторів, які оформлено по 5 центів (25 коп.), тоді як їх ринкова вартість - 25 гривень. Митну вартість автопокришок оформлено по 2 долари США, а їх ринкова ціна - 100 доларів.

У Сумській області 27-30 січня викрито групу з 6 посадових осіб митного посту "Бачівськ" Глухівської митниці, які сприяли перерваному транзиту трьох дорогих марок автомобілів вартістю 270 тисяч гривень. А всього підраховано, що через їхні руки пройшло більше 100 автомобілів. Про яку боротьбу з контрабандою тут може йти мова?

На нижчому рівні робота з попередження порушень митного законодавства наступна: за підсумками атестації такими, що не відповідають займаній посаді, визнано менше 2 відсотків працівників митних органів. Чи не занадто оптимістична оцінка? Незважаючи на велику кількість порушень та зловживань, з керівних посад за минулий рік звільнено тільки 7 осіб, а до адміністративної відповідальності за корупційні дії притягнуто лише 14 осіб - що вдвічі менше, ніж у 2000 році.

Ротація кадрів, як міра застережного впливу, використовується мало, торік її не було на третині митниць. Недопрацьовують тут і правоохоронці. У минулому році вони викрили лише 95 злочинів, вчинених працівниками митних органів. Кількість кримінальних справ скоротилась вдвічі. І не треба кивати лише на новий Кримінальний кодекс.

Уряд так і не визначився щодо надання митній службі права оперативно-розшукової діяльності. Україна залишилась єдиною з європейських країн СНД, де митна служба не має такого статусу.

Повільно розвивається митна інфраструктура, стримується розбудова транзитних коридорів. Державна програма з цих питань виконується лише на 30 відсотків. Внаслідок низької транзитної привабливості України зростають втрати бюджету. Вже три роки минуло як введено єдиний збір, а реально він так і не запрацював. Все більше транзиту обминає Україну через сусідню Білорусь, аби тільки не зустрічатись з нашими багаточисельними контролерами. Необлаштованими залишаються 70 відсотків пунктів митного пропуску, які продовжують працювати за "тимчасовою схемою". Держмитслужба скаржиться на Міністерство транспорту, Укрзалізницю, Мінтранс, а залізничники - на митників. З цим миритися не можна. Є указ Президента, відповідні рішення Уряду і їх треба виконувати. Три роки Уряд не може забезпечити створення повноцінної системи контролю супроводження вантажів. Особливо залізничними, морськими, річковими та авіаційними перевезеннями. Тут потрібна злагоджена робота всіх причетних відомств та місцевих адміністрацій, а координація - за Урядом. Працювати треба, а не скаржитися.

Сьогодні на нараду запрошені керівники основних прикордонних областей, які також не повинні знаходитися осторонь від проблем митниці. Від них я теж хочу почути відповідні пропозиції.

Не можу обійти питання оцінки митних правопорушень судовими органами, зважаючи на присутність керівництва Верховного і Господарського судів. Близько 80 відсотків затриманих в Одеській області правоохоронними органами вантажів рішеннями судів поверталися їх власникам, навіть ті, що підлягають обов'язковій конфіскації, а потім продавалися без сплати податків. На підставі судових рішень в Україну ввозяться престижні автомобілі за вартістю, заниженою в десятки разів. Минулого року лише через Вінницьку митницю за такою схемою пройшло більше 200 автомобілів. Втрати бюджету від цього за оцінками митників сягають понад 100 мільйонів гривень.

Серйозні недоліки є в організації зберігання та реалізації конфіскованого майна. Перевірки КРУ постійно виявляють на митницях нестачі конфіскаату, заниження його вартості та незаконну передачу на реалізацію.

Держмитслужба та Державна виконавча служба досі не можуть налагодити взаємодію щодо реалізації конфіскованого майна. На цьому ґрунті, окрім втрат бюджету, чимало зловживань з боку посадових осіб. І як

результат, у минулому році від реалізації конфіскаату до бюджету надійшло коштів вдвічі менше, ніж передбачалось, тоді як у 2000 році бюджетні завдання було перевиконано вдвічі.

А поважні служби продовжують з'ясовувати стосунки між собою. До речі, на кордоні вже стало хронічною хворобою, коли різні служби шукають винних у власних прорахунках серед своїх партнерів, або кивають на центр. З цим треба покінчити.

Вимагаю критичної оцінки та конструктивних пропозицій насамперед щодо власної діяльності.

Крок. - 2002. - N 4 (лютий). - С.2-3.